

Stedelingen veranderen de stad. Over nieuwe collectieven, publiek domein en transitie

Mariska van den Berg, Trancity*valiz, Amsterdam, 2013

Isbn 9789078088820, 195 pp, €15,-

‘In de loop van 2011 doet zich in Nederland een ware hausse aan initiatieven voor waarmee stedelingen naar eigen inzicht invulling geven aan openbaar gebied in de stad.’ Zo luidt de eerste zin van *Stedelingen veranderen de stad. Over nieuwe collectieven, publiek domein en transitie*; een in het najaar van 2013 verschenen studie van Mariska van den Berg naar wat je de bottom-up beweging in Nederland zou kunnen

noemen. Anderen noemen het de doe-democratie, burgerinitiatieven, burgerkracht, of sociaal doe-het-zelven – er is inmiddels een hele batterij woorden in omloop die ons duidelijk moeten maken dat er iets aan het veranderen is.

Maar mijn oog bleef meteen haken bij de drie woorden: *een ware hausse*. Toegegeven, ikzelf gebruik vaak vergelijkbare uitdrukkingen om mijn lezers duidelijk te maken dat burgers in toenemende mate het heft in eigen hand nemen. Maar is dat eigenlijk wel zo? Is er ‘in toenemende mate’ iets aan de hand? Of willen we dat er iets gaat veranderen en passen we de woorden daarbij aan?

Enige twijfel lijkt op zijn plaats. Want de initiatieven die Mariska van den Berg ten bewijze van de hausse ten tonele roept, bevatten geen verrassingen. Wie het debat een beetje volgt, heeft ze allemaal al eens de revue zien passeren. Dus ja... een hausse? We zien misschien wel vooral wat we willen zien. De overheid vindt het prachtig omdat deze initiatieven laten zien dat de overheid niet alles hoeft te regelen, maar dat burgers het ook heel goed zelf kunnen doen – en vaak goedkoper ook. Mensen die zich ergeren aan de moerasachtige stroop waarin alles in Nederland vastloopt, verwelkomen deze initiatieven als een bevrijding van de bureaucratie en wederopstanding van de *civil society*. Anderen zien er vooral een kritiek in op de grootschaligheid van de dienstverlening in dit land waarin elke menselijke maat verloren is gegaan. Zo ontstaat een situatie waarin elk standvastig burgerinitiatief volop in de schijnwerpers wordt gezet om ons aller gelijk te bewijzen.

Maar laten we wel wezen: een paar zwaluwen maken nog geen zomer. Een serie geslaagde burgerinitiatieven maakt nog geen andere verzorgingsstaat en ook geen andere stad. Kortom, een relativering is op zijn plaats. En eigenlijk is dat ook het aardige van de studie van Mariska van den Berg. Ze slaagt er namelijk heel goed in om deze twee kanten met elkaar te verbinden. Ze is enthousiast en optimistisch, sterker: ze is zelf actief in een burgerinitiatief, maar tegelijkertijd zoekt ze naar de grenzen en problemen, waardoor ze oog houdt voor de dubbelzinnigheden die in deze tijden van bezuinigingen achter het warme onthaal van burgerinitiatieven schuilgaan.

De opzet van haar studie is eenvoudig. Ze heeft dertig initiatieven in binnen- en buitenland onder de loep genomen. Ze heeft de mensen gesproken die er achter zitten: wat drijft hen? Wat komen ze tegen? Hoe worden ze gefinancierd? Daarbij is ze op zoek gegaan naar projecten in de publieke ruimte, ‘van professionals, veelal kunstenaars, ontwerpers en sociale ondernemers’. Denk aan initiatieven als het aanleggen van een buurtmoestuin tot het bouwen van een paviljoen of acties waarmee mensen de publieke ruimte toe-eigenen en herinrichten. De vraag die zij zich stelt of deze vaak kleinschalige projecten een structurele rol kunnen

vervullen bij het ontwikkelen van de stad. Anders gezegd: kan de stad van onderop, bottom-up, verder vormgegeven worden?

Dat zij die vraag uiteindelijk positief beantwoordt, zal niemand verbazen. Maar de meerwaarde van haar studie is dat ze duidelijk maakt waarom de stedelijke ontwikkeling vastgelopen is. Van den Berg leunt daarbij sterk op het gedachtegoed uit het essay *The Right to the City* van de Franse marxist en socioloog Henri Lefebvre uit 1968. Daarin analyseert hij de spanning tussen de *exchange value* (van het vastgoed) en de *use value* (van burgers) en neemt hij de stelling in dat een stad pas stad wordt als mensen deze ook daadwerkelijk kunnen bewonen, dat wil zeggen de stad eigen kunnen maken op hun eigen condities. De macht van het kapitaal (met haar blauwdrukken en megalomane masterplannen) heeft dat in toenemende mate onmogelijk gemaakt en wat er nu gebeurt is dat burgers de stad stukje bij beetje weer heroveren. Precies dat toe-eigenen is een centrale drijfveer van de door Van den Berg onderzochte initiatieven. Die laten zich niet door geld leiden, maar door waarden (ontmoeting, nut, uitwisseling, plezier, betrokkenheid).

Door te verwijzen naar Lefebvre laat Van den Berg meteen zien dat de 'ware hausse' aan initiatieven niet uit de lucht komt vallen. De strijd om het toe-eigenen van de ruimte is bepaald niet in 2011 uitgevonden. Sterker, die strijd is in zeker opzicht juist het kenmerk van steden, en van sociale bewegingen die daarbinnen acteren. De kraakbeweging deed niet veel anders. Wat de situatie nu anders maakt is dat de tegenbeweging, de initiatieven van burgers die zich door andere waarden dan geld laat leiden, uit de marginaliteit lijkt op te staan. Het alternatieve denken rukt op richting mainstream. De ruimtelijke ordenaars krabben achter hun oren, de overheid heroriënteert zich, de politiek omarmt de initiatiefnemers als nieuwe voorgangers. Er lijkt ineens echt iets te veranderen.

Of dat echt zo is, vraagt Van den Berg tenslotte aan vier deskundigen die zij in een interview in het laatste deel van het boek met haar bevindingen confronteert. Verreweg het interessantste interview is dat met Tine de Moor, hoogleraar geschiedenis van collectieve acties in Utrecht. De Moor ziet een stille revolutie op gang komen waarin het collectieve

hergewaardeerd wordt en het individualistische naar de achtergrond drukt. Dat vraagt om nieuwe instituties en nieuwe organisatievormen waarin burgers/stedelingen directe onderlinge solidariteit vorm kunnen geven. De burgerinitiatieven laten zien dat de behoefte daaraan groot is. Maar zij zetten pas echt zoden aan de dijk als zij zich weten te institutionaliseren, als zij vaste voet aan de grond krijgen in de wijze waarop we de steden vormgeven en instituties herinrichten.

Zo ver is het nog lang niet. We staan pas aan het begin. Het is ook de vraag of de macht van het geld de stad zo maar prijs zal geven. De economische crisis heeft deze macht even van slag gebracht, maar als de economie zich herstelt, gaan vermoedelijk snel weer alle registers open. Of het gedachtegoed dat Mariska van den Berg in dit boek even gepassioneerd als intelligent heeft beschreven dan stand houdt, moeten we afwachten. Maar wie het boek gelezen heeft, kan zich wel beter op deze strijd voorbereiden.

Jos van der Lans

Zelfstandig journalist/publicist

info@josvdlans.nl